

*Рябець Р. В.,**аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
за спеціальністю 081 – Право
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Дана наукова стаття присвячена дослідженню аспектів кримінальних правопорушень, пов'язаних із земельними відносинами. Робота висвітлює актуальність проблеми земельних кримінальних правопорушень та їхній вплив на суспільство. В статті розглядаються основні види злочинів у цій сфері, а також аналізується чинне законодавство та його ефективність у запобіганні та припиненні кримінальних діянь. Стаття спрямована на виявлення факторів, що спонукають до порушення земельних законів, включаючи соціальні, економічні та політичні аспекти. Крім того, робота пропонує стратегії та програми попередження злочинності у сфері земельних відносин, що базуються на аналізі сучасних тенденцій та практичних методах зменшення рівня кримінальної активності. Автор статті зазначає, що земельні відносини є важливим елементом правового регулювання господарської діяльності. Вони регулюються як цивільним, так і земельним законодавством. Кримінальне законодавство також містить ряд норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за порушення земельних відносин. Визначаються поняття та система таких злочинів, аналізується історичний та іноземний досвід кримінально-правової протидії злочинам у сфері земельних відносин, з'ясовуються основні проблеми правозастосування у цій сфері. Дослідження статті базується на аналізі наукової літератури, статистичних даних та правових документів. Основні висновки та рекомендації, запропоновані у статті, спрямовані на покращення правового регулювання та попередження кримінальних порушень у сфері земельних відносин, сприяючи підвищенню правової культури та забезпеченню стабільності в цій сфері.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, детермінація злочинності, рівень злочинності, земля, земельні ресурси, земельний кодекс, незаконне використання земель.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стикається зі зростаючою проблемою кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин. Незаконне захоплення земельних ділянок, фальшиві схеми з власністю на землю, шахрайство земельними правами та інші види злочинів у цій області стають все більш актуальними. Проте існуючі правові механізми та законодавство не завжди ефективно запобігають та припиняють ці правопорушення. Суперечки у законодавстві, недостатня чіткість та неоднозначність норм, а також неефективність контролю є одними з основних причин, що сприяють поширенню кримінальних дій у цій сфері. Оскільки земельні відносини є важливою складовою економічного та соціального розвитку країни, необхідно звернути увагу на вдосконалення правового регулювання та розробку ефективних механізмів

контролю, спрямованих на запобігання та припинення кримінальних правопорушень у цій сфері. Це вимагає комплексного підходу, який охоплює аналіз чинного законодавства, виявлення його прогалин та розробку стратегій попередження кримінальної активності у земельних відносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблематика кримінальної відповідальності за порушення в сфері земельних відносин активно вивчається у доктрині. Внесок у це питання зробили численні вітчизняні науковці, серед яких В. В. Антипов, Н. О. Антонюк, Е. А. Бавбекова, І. В. Берднік, П. В. Мельник, І. І. Митрофанов, Л. В. Мілімко, В. О. Навроцький, Н. В. Нетеса, П. В. Олійник, М. І. Панов, А. О. Попова, Г. С. Поліщук, А. М. Притула, О. П. Світличний, М. І. Сингаєвська, О. В. Сівак, О. В. Стукаленко, І. С. Тальянчук та багато інших. Крім того, деякі зарубіжні вчені, наприклад, О. І. Бойцова, І. Б. Габаїдзе, Е. М. Жевлакова, також досліджували цю проблематику. В контексті дослідження кримінальної відповідальності за податкові злочини, висловлення О. О. Дудорова підкреслює потребу вивчення не лише вузькоспеціалізованих питань, але й порівняння положень кримінального та земельного законодавства для покращення Кримінального кодексу та його практичного застосування.

Мета. Мета даної наукової статті полягає у вивченні та аналізі правових аспектів кримінальних порушень, що відбуваються у сфері земельних відносин. Ця робота спрямована на розкриття сутності злочинів, пов'язаних із незаконним володінням, використанням або оборотом земельних ділянок, а також на виявлення недоліків у чинному законодавстві, що ускладнюють запобігання та припинення цих порушень. Мета полягає також у виробленні рекомендацій щодо вдосконалення правових механізмів та стратегій попередження кримінальних дій у сфері земельних відносин для забезпечення ефективності правосуддя та підвищення рівня правової захищеності в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Земельні відносини є важливим елементом правового регулювання господарської діяльності. Вони регулюються як цивільним, так і земельним законодавством. Кримінальне законодавство також містить ряд норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за порушення земельних відносин.

Кримінальні порушення у сфері земельних відносин – це суспільно небезпечні діяння, які посягають на встановлений порядок використання та охорони земель і караються за законом [1].

Систему кримінальних порушень у сфері земельних відносин можна представити таким чином:

1. Злочини проти власності: самовільне заняття земельної ділянки (ст. 197-1 Кримінального кодексу України).

Самовільне зайняття земельної ділянки, згідно із Законом України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», означає будь-які дії, які свідчать про фактичне використання цієї ділянки без відповідного офіційного рішення від владних органів щодо передачі власності чи права користування, за винятком законних дій, передбачених законодавством. Це означає, що під самовільним зайняттям земельної ділянки розуміють будь-які дії, які демонструють фактичне використання цієї ділянки без офіційної підстави. Однак, якщо орган влади прийняв рішення про передачу цієї ділянки власності чи користування (оренду), то це вже не буде розглядатися як самовільне зайняття. Крім того, якщо щодо цієї ділянки вже укладено відповідну угоду відповідно до цивільного законодавства, це також не буде вважатися самовільним зайняттям землі [3, с. 616]. Стаття 197-1 Кримінального кодексу України накладає кримінальну відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки, яке спричинило значну шкоду її законному власнику. За це може бути накладено штраф або арешт. Зокрема, якщо це порушення вчинене особою, яка раніше була засуджена за подібний злочин, чи стосується цінних земель чи земельних зон особливого режиму, кара може бути більшою – обмеженням або позбавленням волі.

Будівництво на таких землях без дозволу також карається штрафом або обмеженням волі [2]. У разі виявлення порушень, які мають ознаки кримінального правопорушення, громадяни або представники юридичних осіб можуть звертатися до поліції з заявою. Якщо особа не впевнена в характері порушення, вона може звернутися до відповідного органу, який відповідає за нагляд за дотриманням земельного законодавства.

Статтею 212 Земельного кодексу України передбачено процедуру повернення самовільно зайнятих земельних ділянок: 1. Самовільно зайняті земельні ділянки підлягають поверненню їх власникам або користувачам без компенсації витрат, понесених у період незаконного користування ними. 2. Приведення цих ділянок у придатний для використання стан, включаючи знесення будинків, споруд і будівель, здійснюється за рахунок осіб, які самовільно зайняли ці земельні ділянки. 3. Повернення таких земельних ділянок здійснюється за рішенням суду.

2. Злочини проти довкілля.

Проблема екологічної безпеки становить ключову складову у загальній системі міжнародної безпеки та є важливою частиною системи національної безпеки України. Основними загрозами для національної безпеки країни у сфері екології визнаються значні порушення та техногенне перевантаження території України, наслідки Чорнобильської катастрофи, неефективне використання природних ресурсів, широкомасштабне застосування екологічно шкідливих та застарілих технологій, необмежений імпорт у країну технологій, речовин та матеріалів, які мають екологічну небезпеку. Недбале ставлення до проблем охорони природи та віддача переваги державним інтересам над інтересами окремих осіб призвели до виникнення значних виробничих комплексів у різних регіонах України, що спрямовані на металургійну та хімічну промисловість, паливно-енергетичний сектор, що стали найбільш інтенсивними джерелами забруднення природного середовища.

Розділ VIII Кримінального кодексу України містить положення про кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням правил у сфері охорони навколишнього середовища [5]. Ці норми спрямовані на захист природних ресурсів, запобігання забрудненню довкілля та збереження природних екосистем. Розділ VIII ККУ включає в себе різноманітні статті, що охоплюють різні аспекти порушень у сфері охорони довкілля, такі як: відповідальність за неправомірне забруднення атмосфери, ґрунту, водою токсичними речовинами чи іншими шкідливими речовинами; незаконне вирубування лісів, використання земель не за призначенням, порушення правил водного та природного ресурсного законодавства; відповідальність за видобуток корисних копалин без відповідних дозволів; нищення біорізноманіття та відповідні санкції та інші.

Більшість кримінально-правових норм, пов'язаних з екологією, взаємодіють із адміністративними правилами. Це спричиняє проблему чіткого відокремлення адміністративної та кримінальної відповідальності у сфері екології. У сучасному кримінальному законодавстві це питання розв'язано через визначення окремих складів злочинів, які мають «межі» з адміністративними порушеннями [6]. Ці злочини вважаються завершеними, коли вони призводять до настання шкідливих наслідків (наприклад, загибель людей або серйозна шкода). Однак, у випадках, коли склад злочину має формальний характер, чітко вирішити проблему відокремлення відповідальності не вдається. Наприклад, статті, що регулюють відповідальність за забруднення окремих об'єктів навколишнього середовища (наприклад, ч. 1 ст. 239, 241, 242, 243 Кримінального кодексу України), роблять акцент на створенні небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля [4, с. 97]. Ці статті не потребують тяжких наслідків, лише вказують на шкідливість, що створює загрозу для життя, здоров'я та довкілля. Основна проблема полягає в ступені шкідливості. В розділі VIII Кримінального кодексу України є дві групи норм: перша стосується порушень загальних принципів використання та охорони природи в цілому, а друга охороняє окремі складові довкілля. Перша група статей (236-238 КК, ст. 253 КК України) визначає склади злочинів проти довкілля у вигляді порушення правил використання та охорони земель, вод, надр та інших складових природного середовища, які можуть призвести до серйозної екологічної шкоди, такої як деградація, знищення природних ресурсів, шкода здоров'ю людей і інші важкі наслідки. Друга група норм встановлює відповідальність за пошкодження окремих об'єктів довкілля та вбудована в загальні норми, визначаючи способи пошкодження об'єкта та його наслідки.

Так, наприклад, кожна особа має право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього середовища, якість їжі та предметів побуту, і ця інформація не може бути таємною згідно зі статтею 50 Конституції України. Злочин полягає в порушенні права на вільний доступ до інформації про екологічну безпеку довкілля. Предметом цього злочину є відомості про стан екологічного середовища, які створюють реальну загрозу для здоров'я людей та природи. Стаття 238 Кримінального кодексу України описує злочин забруднення навколишнього середовища, який має формальний характер. Для притягнення до відповідальності не обов'язкове настання наслідків дії. Однак, якщо ці дії призвели до шкоди здоров'ю людей або природі, вони можуть бути кваліфіковані як тяжкі. Винний здійснює дії свідомо, умисно приховуючи необхідну інформацію або пода-

ючи перекручену, усвідомлюючи суспільну небезпеку та прагнучи приховати чи спотворити відповідні відомості. Суб'єктом злочину може бути службова особа, відповідальна за збір, узагальнення та подання відповідних відомостей, наприклад, працівники адміністрації уранових об'єктів. Якщо приховування або спотворення інформації про екологічний стан призвело до значної шкоди, це може бути визнано як сукупність злочинів згідно зі статтею 238 та статтею 364 Кримінального кодексу України.

У багатьох країнах існують законодавчі акти, спрямовані на протидію злочинам у сфері земельних відносин, враховуючи їх унікальність та важливість для сталого розвитку та екологічної безпеки. У Франції існує Кодекс навколишнього середовища, який включає відповідальність за забруднення довкілля та незаконні земельні дії. Порушення цих норм може призвести до штрафів та навіть позбавлення волі. У Сполучених Штатах діють федеральні закони, які контролюють використання земель і забезпечують відповідальність за їх незаконне використання або забруднення. Такі порушення можуть бути кваліфіковані як злочини, що призводять до адміністративних штрафів або навіть кримінальної відповідальності. Законодавство Індії містить норми, які регулюють використання земель та природних ресурсів. Будь-яке незаконне зайняття землі без відповідних дозволів може призвести до штрафів та юридичних наслідків, включаючи виправдання перед судом. У Китаї існують строгі закони щодо охорони навколишнього середовища та заборони незаконного використання земель. Порушення цих норм може призвести до штрафів та адміністративних санкцій. Європейська Угода про охорону довкілля має значний вплив на законодавство країн-членів ЄС, що стосується використання земель та охорони природи. Вона містить норми, що регулюють екологічні правопорушення та встановлюють відповідальність за них.

Попередження злочинності у сфері земельних відносин може базуватися на різноманітних стратегіях та програмах, враховуючи сучасні тенденції та ефективні практики:

1. Створення освітніх програм для громадян та підприємств щодо правових аспектів земельних відносин, зокрема, усвідомлення їх прав та обов'язків. Розповсюдження інформації про наслідки порушення законодавства щодо земельних відносин.

2. Збільшення ефективності контролю за використанням земельних ресурсів, включаючи впровадження сучасних технологій для моніторингу та виявлення незаконних дій.

3. Залучення громадських організацій та активних громадян до процесу контролю за коректним використанням земельних ресурсів.

4. Постійне оновлення та удосконалення законодавства, уточнення відповідальності за порушення земельного законодавства.

5. Використання сучасних технологій для підвищення ефективності контролю та моніторингу користування землею.

6. Розробка системи оперативного реагування на випадки порушень, що включає в себе швидке реагування відповідних органів та застосування відповідних санкцій.

7. Впровадження програм стимулювання для тих, хто добровільно відповідно до закону дотримується правил земельних відносин.

8. Обмін досвідом та кращими практиками з іншими країнами щодо управління земельними ресурсами та попередження злочинності в цій сфері.

Ці стратегії можуть бути використані у комплексі або окремо, залежно від специфіки регіону та конкретних викликів, що виникають у сфері земельних відносин.

Висновки. Отже, нами розглянуто різноманітні аспекти злочинів, пов'язаних із порушенням земельних відносин. Висвітлено актуальні проблеми чіткого розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності в сфері екології. У результаті дослідження встановлено, що законодавство має деякі недоліки у визначенні злочинів, пов'язаних із забрудненням довкілля та іншими порушеннями екологічної безпеки. Особливу увагу зосереджено на тому, що визначення складів злочинів, пов'язаних з екологією, не завжди чітко диференціюється від адміністративних правопорушень. Акцент зроблено на необхідності удосконалення законодавства для більш чіткого визначення кримінальних діянь у сфері земельних відносин, а також на підвищенні ефективності контролю та покарання винних осіб. Надано пропозиції вдосконалення попередження злочинності у сфері земельних відносин.

Література:

1. Бублейник В. А., Терещенко А. І. Кримінально-правова характеристика самовільного зайняття земельної ділянки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2. С. 228.
2. Захарчук В. М. Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво за кримінальним правом України : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 84.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
4. Нікуліна Т. М. Самовільне зайняття земельної ділянки: злочин чи проступок? *Юридична Україна*. 2017. № 9–10. С. 99; Пенязькова О. О. Кримінально-правова охорона земель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. С. 97–98.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Літошенко О. С. Особливості адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 65.

Riabets R. Certain aspects of criminal offenses in the field of land relations

Summary. This research article is devoted to the study of aspects of criminal offenses related to land relations. The work highlights the relevance of the problem of land criminal offenses and their impact on society. The article discusses the main types of crimes in this area, and also analyzes the current legislation and its effectiveness in preventing and suppressing criminal acts. The article aims at identifying the factors that encourage violations of land laws, including social, economic and political aspects. In addition, the work proposes strategies and programs for preventing crime in the field of land relations based on the analysis of current trends and practical methods of reducing the level of criminal activity. The author notes that land relations are an important element of legal regulation of economic activity. They are regulated by both civil and land legislation. Criminal law also contains a number of provisions establishing criminal liability for violation of land relations. The author defines the concept and system of such crimes, analyzes the historical and foreign experience of criminal law counteraction to crimes in the field of land relations, and identifies the main problems of law

enforcement in this area. The research of the article is based on the analysis of scientific literature, statistical data and legal documents. The main conclusions and recommendations offered in the article are aimed at improving legal regulation and preventing criminal violations in the field of land relations, contributing to the improvement of legal culture and ensuring stability in this area. The main conclusions and recommendations

offered in the article are aimed at improving legal regulation and preventing criminal violations in the field of land relations, contributing to the improvement of legal culture and ensuring stability in this area.

Key words: criminological characteristics, determination of crime, crime rate, land, land resources, land code, illegal use of land.